

10. Гоббс Т. Левиафан или материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Т. Гоббс; предисловие и редакция А. Ческиса, пер. П. С. Юшкевича. – М.: Соцэкгиз, 1936. – 502 с.

11. Левин И. Д. Суверенитет / И. Д. Левин. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 373 с.

12. Микієвич М. М. Інституційне право Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки / М. М. Микієвич. – Львів, 2005. – 415 с.

Гришук О. В.

д.ю.н., проф., професор кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету імені Івана Франка

ДО ПИТАННЯ ГЕНЕЗИ КОМУНІТАРИЗМУ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ ТЕЧІЇ ТА ІДЕОЛОГІЇ ДО ПИТАННЯ ГЕНЕЗИ КОМУНІТАРИЗМУ

Поняття «комунітарний» вживається для визначення будь-якої доктрини, провідною ідеєю якої є соціальне благо і яка обмежує прагнення до індивідуальної незалежності та самореалізації. Суспільними ідеалами комунітаристів є не свобода, як для лібералів, а справедливість і рівність. Справедливим комунітаристи вважають такий суспільний устрій, в якому забезпечений баланс між автономією особи і соціальним порядком. При цьому комунітаристська теорія влади полягає в забезпеченні рівної участі громадян у визначенні повноважень влади та заснована на демократичній формі правління.

Головна ідея комунітаристів – це відмова від принципу природного відбору найсильніших та виключення з суспільного життя слабких. Один із засновників комунітарного руху А. Етціоні вважає, що справедливість і рівність полягає в наданні кожному члену спільноти допомоги в тому, щоб він міг повністю використовувати свої здібності, виконувати відповідну соціальну роль, відчувати себе корисним суспільству і отримувати підтримку з боку останнього [5, 41].

Комунітаристська критика зосереджена на тому, яким чином егалітарні ліберали розуміють автономію. Під автономією життя ліберали розуміють індивідуалістичне, корисливе, раціональне, націлене на здійснення особистої концепції добре життя, а інших людей та своє власне суспільство розглядають тільки з точки зору тієї ролі, яку вони відіграють у цій концепції. З погляду комунітаристів, труднощі, пов'язані з таким розумінням автономії, є подвійними:

1) такі настанови, як особистий інтерес, концепції доброго життя, раціональність визначають не автономні діячі; джерелом їх є певна моральна традиція та моральне виховання (суспільні цінності, звички, ідеали та принципи, що були засвоєні ними), а тому, автономія пролягає між індивідуальністю і моральною традицією;

2) концепція доброго життя, підтримувана тими егалітаристськими лібералами, є тільки однією серед багатьох інших, таких як: релігійних, племінних, етнічних, аграрних, ієрархічних. Тому наполягання на індивідуалізмі, раціональності та концепціях доброго життя є продуктом тільки однієї течії в західній традиції, що з'явилася в епоху Просвітництва. Таким чином, егалітаристські ліберали не можуть послідовно дотримуватися погляду, що уряд має бути нейтральним щодо різних концепцій добра, оскільки самі вони зовсім не є нейтральними щодо антиліберальних концепцій [1, 351].

Сьогодні серед комунітаристів є поширена думка, що основою комунітаристського контекстуального дискурсу є: поняття блага, яким повинно бути замінено поняттям свободи та поняття групових прав яке повинно витіснити поняття права індивіда.

Філософи-комунітаристи розуміють під «загальним благом» визначальний спосіб життя суспільства. Саме це загальне благо покликане визначати стандарти, з якими повинні узгоджуватися переваги окремих індивідів. Ч. Тейлор критикує лібералів за відмову від пріоритетності блага, з одного боку, і за нездатність ліберального суспільства підтримувати суспільні цінності і соціальні зв'язки, з іншого. Тому ліберальна теорія, згідно Ч. Тейлора, не може надати розумного теоретичного обґрунтування суспільному розвитку [4]. Продовжуючи цю думку, А. Макінтайр вважає, що люди керуються міркуваннями блага при прийнятті етичних рішень, і ці міркування тісно пов'язані з різними моральними традиціями, з яких вони виникли [3].

Як бачимо, основна відмінність між лібералами та комунітаристами полягає у тому, що ліберальна концепція виключає існування загального соціально підтримуваного блага, але вона не виключає існування загального розуміння права. При цьому, за Ч. Тейлором, має місце помилкове тлумачення загального блага, обумовлене двояким значенням слова «благо». У ширшому сенсі воно означає все, що для людини, суспільства цінне; у вузькому розумінні - воно говорить про життєві плани або способи життя, які є цінними. Лібералізм не може визнати наявності загального блага у вузькому сенсі, оскільки із його точки зору суспільство має бути нейтральне в питанні вибору варіанту добродесного життя. Проте, в ширшому сенсі, коли норми права самі можуть вважатися «благом», можливе існування загального блага і у лібералізмі [4]. Однак, вірно стверджує А. Етціоні, головне питання нашого часу полягає не в тому, щоб відмовитися від загальних уявлень про благо, а в тому, щоб знайти такі моральні цінності, які розділялися б багатьма людьми, але не призводили б до легітимації насильства і репресій.

Комунітаристам, властиво бути ірраціональними. За А. Макінтайром, вершиною їхніх почуттів є почуття приналежності до спільноти. Якщо для лібералів індивід – це швидше «ізолюваний атом», який лише волею випадку опинився в даних соціальних обставинах (а тому має лише договірні, «відрядні», відносини з цією спільністю, які можливо в будь-який момент переглянути), то для комунітаристів людина розглядається як носій певної соціальної ідентичності («самототожності»). Суть цієї ідентичності полягає у визначенні своєї соціальної ролі, виявленні своїх соціальних зобов'язань та ідентифікації себе як представника певної спільноти (сім'ї, міста, нації та ін.) [3]. З цього почуття, розуміння людини як члена комуні, пов'язаного з нею нерозривними моральними узами, випливає і обов'язок з підтримання блага цієї комуні, від якого, з цієї точки зору, невіддільне благо окремого індивіда.

Згідно філософсько-правової течії комунітаризму, існування і формування моралі потрібно розвивати шляхом підтримання її у локальних групах, першочерговою роллю яких є створення чеснот і цінностей, за якими будуть існувати всі члени суспільства. Мораль складається з правил, які однаковою мірою обмежують кожного індивіда і кожен індивід повинен погоджуватися з тими правилами, незважаючи на свою точку зору. З іншого боку, мораль, яку комунітаристи уособлюють з життєвою силою, ліберали у свою чергу називають “стадною”, тобто такою, що є ворожою всьому видатному і волелюбному. Критикуючи “стадну” мораль, ліберали стверджують, що в

такому суспільстві окремий індивід взагалі має невелику цінність, а процес звільнення від моралі ліберали називають індивідуалізацією, яка є цариною даної філософсько-правової течії [2, 109].

Для того щоб розрив між індивідуальними правами і соціальними обов'язками скорочувався потрібно, на думку комунітаристів, розширити сферу моральної відповідальності, яка має бути результатом дотримання соціального порядку. При цьому моральна відповідальність повинна ґрунтуватись не на силі, а на обов'язку кожної особистості. Оскільки необмежений соціальний порядок може ігнорувати свободу і права людини, резонно виникає питання міри соціального порядку та межі його розповсюдження. Тому при встановленні його меж слід керуватися моральними цінностями членів суспільства, які не дозволять нівелювати свободу і права людини.

А. Етціоні стверджує, що критеріально важливим у вільному розвитку особистості у суспільстві є повага кожної людини до неписаних моральних принципів цього суспільства. Вчений пропонує принцип співіснування індивіда і суспільства: «поважай і підтримуй моральний порядок у суспільстві, якщо хочеш, щоб суспільство поважало тебе і підтримувало твою незалежність» [6]. Отже підґрунтям реального здійснення прав людини, є зобов'язання брати участь у підтриманні спільноти, яка уможливорює здійснення цих прав.

Таким чином, ставлення комунітаризму до ідеї прав людини виявилось через: 1) критику надмірного акценту на правах у філософії лібералізму, що призводить до роз'єднання суспільства, крайнього індивідуалізму та занепаду до моральних цінностей; 2) критику відсутності підстав для універсального стандарту прав людини та універсального міжнародного режиму прав людини. Крім того, комунітаристи не погоджуються з пріоритетом прав людини щодо обов'язків і відповідальності, оскільки акцент на правах може призвести до конфлікту, а заперечення відповідальності людини може вести до безправ'я та хаосу.

Проведений аналіз дає підстави розглядати комунітаризм як філософсько-правову течію та ідеологію, орієнтовану на забезпечення соціального блага (справедливості і рівності) як універсальної мети, що відстоює пріоритет загальносуспільного інтересу над правами і свободами особи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гутман Е. Комунітаристська критика лібералізму / Емі Гутман // Лібералізм: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: «Смолоскип», 2009. – С. 350-361.
2. Кекес Д. Засадничі цінності лібералізму / Джон Кекес // Лібералізм. Антологія. – К.: «Смолоскип», 2002. – С.108-128.
3. Макинтайр А. После добродетели: Исследования теории морали / пер. с англ. В.В. Целищева. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 384 с.
4. Тейлор Ч. Пересечение целей: Спор между либералами и коммунитаристами / Ч. Тейлор // Современный либерализм: Ролз, Бёрлин, Дворкин, Кимлика, Сэндел, Тейлор, Уолдрон. [перев. с англ. Л. Б. Макеевой]. – М.: Прогресс-Традиция, 1998. – 248 с.
5. Etzioni A. The New Golden Rule. Community and Morality in a Democratic Society. N.Y., 1996. – 314 pp.
6. Этциони А. Новое золотое правило. Сообщество и нравственность в демократическом обществе [Электронный ресурс] / А. Этциони. – Режим доступа : http://iirmp.narod.ru/books/inozemcev/page_1309.html.